

L'arquitectura del Noucentisme a Reus

Jordi March Barberà
Historiador de l'Art

AQUEST ARTICLE ÉS UNA PRIMERA APROXIMACIÓ A l'arquitectura construïda a Reus durant l'època del Noucentisme, però primer caldria esbrinar què entenem per arquitectura noucentista. De fet, si fem un repàs a la breu bibliografia publicada sobre el tema, ens adonarem que no hi ha una idea unànimement acceptada per a identificar-la. El Noucentisme fou un concepte ideològic i literari que va tenir una plasmació prou nítida en el món de les arts plàstiques, però no podem dir el mateix en el camp de l'arquitectura. Si els autors que han tractat el tema han convingut a reconèixer com a noucentista una part de la producció d'arquitectes tant dispars com Masó, Rubió i Tudurí, Florensa, Goday, Puig i Gairalt o els germans Duran Reynals, entre altres, ens hem de preguntar quines són les característiques comunes; aviat ens adonarem que aquests trets en comú són gairebé inexistent. Ignasi de Solà-Morales, en un dels primers treballs publicats sobre el tema, apunta aquesta qüestió i identifica quatre grans blocs:

- L'arquitectura dels deixebles de Gaudí, que al seu taller aprengueren una nova manera d'afrentar la professió d'arquitecte, empírica i ben allunyada de les lliçons oficials rebudes a l'Escola d'Arquitectura.
- Els arquitectes que segueixen el camí marcat per les experiències de Glasgow i la Secessió vienesa, agafant Mackintosh, Olbrich o Hoffman com a model.
- Una nova via de recerca d'una arquitectura nacional, basada en les solucions de l'arquitectura tradicional, l'estudi de la masia i la recuperació d'elements del barroc «popular», com queda palès en la descripció que D'Ors fa del poble d'estiueig de *La Ben Plantada*. L'arquitectura local pot ajudar a superar l'eclecticisme.
- L'arquitectura derivada de la recuperació del llenguatge clàssic, emmirallant-se en l'arquitectura florentina de Brunelleschi, la romana del cinquecento, o la francesa del XVII-XVIII.

Quant a la cronologia, cal dir que el període noucentista en l'arquitectura és bastant més tardà que en la resta de les arts, podem dir que es perllonga a bastament fins als anys 40, i que va tenir el seu darrer episodi daurat amb la construcció de la façana del monestir de Montserrat. Per estudiar l'escenari reusenc ens hem centrat en edificis construïts entre els anys 1911 i 1929.

El primer intent d'aparició de les noves formes, en

contrast amb les formes modernistes que fins al moment havien dominat el món de la construcció local, el trobem en l'edifici que Lluís Domènech i Montaner projectà al carrer de Sant Joan per a l'industrial Fèlix Gasull Roig. En aquest edifici de façanes colossals, el que havia estat l'introducció del modernisme a la ciutat es decanta per unes formes molt més reposades, amb predomini de les superfícies llises, la reducció del joc de volums i la recuperació de formes de tradició clàssica com, per exemple, el disseny dels grans capitells de la planta baixa. S'ha dit que aquest canvi en la producció de l'arquitecte devia respondre en part a una major col·laboració del seu fill, Pere Domènech Roura.

Si els autors que han tractat el tema han convingut a reconèixer com a noucentista una part de la producció d'arquitectes tant dispars com Masó, Rubió i Tudurí, Florensa, Goday, Puig i Gairalt o els germans Duran Reynals, entre altres, ens hem de preguntar quines són les característiques comunes; aviat ens adonarem que aquests trets en comú són gairebé inexistent.

D'aquest últim, trobem edificis a Reus que, malgrat les seves diferències, podem incloure'ls dins aquest recull d'arquitectura noucentista: els magatzems Vilella del carrer de Sant Esteve, encara lligats a certes solucions dels últims moments de l'arquitectura modernista, i la casa Marco, al raval de Santa Anna, on el disseny de la façana ja denota un canvi radical de gustos. El primer dels exemples ens pot recordar algunes obres seves a Canet de Mar, el segon el podem relacionar amb el conjunt d'obra proper al projecte de l'Estadi de Montjuïc (1929), amb un disseny basat en el joc de volums. És interessant recordar també el projecte de sala de ball que dissenyà per al Círcol, on un llenguatge plenament historicista i d'escala monumental envaeix l'espai fins gairebé menjar-se'l. Recorda obres tardanes seves com la participació en la definició del Palau Nacional de Montjuïc, projectat per Pedro Cendoya i Enric Catà (1923). Aquest projecte, tal com li passà al seu pare amb els del Teatre Circ i l'escala per al Círcol, no s'arribà a materialitzar.

Del primer bloc d'arquitectura assenyalat per Solà-Morales, format per l'obra dels col·laboradors de Gaudí, tenim a la ciutat bons exemples en les obres de dos arquitectes reusencs, Joan Rubió i Bellver i Domènec Sugrañes Gras. Ambdós casos, com passa amb molts dels arquitectes pertanyents en aquest grup, estan relacionats amb la Diputació de Barcelona presidida per Prat de la Riba i més enda-

vant amb la Mancomunitat de Catalunya. Així Rubió, mentre ocupava el càrrec d'arquitecte provincial de Barcelona, dissenyà, per exemple, part del complex educatiu de l'Escola Industrial; Sugrañes fou professor de l'Escola del Treball, un dels grans projectes formatius portats a terme per la Mancomunitat. De l'activitat reusenca del primer ens interessen cal Serra i el Dispensari Antituberculós, mentre que del segon, el mas del Llevat.

Un dels camins de l'arquitectura catalana de les primeres dècades del segle XX més fàcilment identificable amb el Noucentisme és el de la recuperació dels models clàssics. Se'n poden distingir dues vies, una de més depurada, com l'església de Montserrat a Pedralbes, de Rubió i Tudurí (1920); i una altra de marcada pels models dels segles XVII i XVIII francesos i la tradició de «l'Académie», com el Cinema Coliseum de Barcelona, a la Gran Via de les Corts Catalanes, de Francesc de Paula Nebot (1923).

Aquests camins enllacen amb la voluntat, per part d'alguns sectors de la societat, de monumentalitzar les ciutats, i així es dissenyen edificis representatius, per exemple l'edifici de Correus i Telègrafs de Barcelona, de Josep Goday i Jaume Torres, que marca l'ingrés a la Via Laietana, un dels projectes urbanístics més importants del moment.

Dins d'aquesta línia cal assenyalar un grup important de l'arquitectura noucentista reusenca: el conjunt d'edificis projectats per Josep Simó i Bofarull. Nascut a Reus l'any 1890, es titulà a l'École Spéciale d'Architecture de París el 1913. Quan va tornar al país, la seva formació no li fou reconeguda oficialment, però això no li va impedir de portar a terme construccions interessants, algunes de les quals encarregades per Evarist Fàbregas i Pàmies. Per resoldre el problema burocràtic de no reconeixement del títol, els plànols d'alguns dels seus projectes van ser signats per l'arquitecte tarragoní Josep Maria Pujol de Barberà. Alguns d'aquests edificis, deutors de la tradició Beaux Arts rebuda a París, porten a la ciutat el tipus d'edificacions que els noucentistes utilitzaran per monumentalitzar el paisatge urbà, per exemple, la casa Fàbregas o el Centre de Lectura.

Complementant aquesta línia monumental

de l'arquitectura reusenca, ens trobem amb l'edifici de La Caixa, projectat l'any 1929 per Enric Sagnier Villavecchia. El marquès de Sagnier, que va projectar una extensa obra encarregada per la burgesia barcelonina en temps del modernisme, gràcies a la seva amistat amb Francesc Moragas i Barret, director general de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvi, va actuar com a arquitecte oficial de l'entitat financera, i en va construir l'edifici central a la Via Laietana de Barcelona (1914-1917) i algunes de les seves sucursals, per exemple la de Manresa (1924) o la de Tarragona (1929). Així s'explica el perquè del seu projecte a Reus, per al qual va adoptar un llenguatge purament classicista.

Alguns d'aquests edificis, deutors de la tradició Beaux Arts rebuda a París, porten a la ciutat el tipus d'edificacions que els noucentistes utilitzaran per monumentalitzar el paisatge urbà, per exemple, la casa Fàbregas o el Centre de Lectura.

Una altra característica de la societat noucentista és la proliferació de projectes encaminats a la millora de la qualitat de vida i a l'enriquiment cultural dels seus ciutadans. A Reus trobem quatre projectes que enllacen perfectament amb aquesta idea: en el món sanitari, el Dispensari Antituberculós i la fundació de La Gota de Llet; i en el món cultural i educatiu, la construcció del Grup Escolar Pompeu Fabra i la reforma del Centre de Lectura. El primer cas ja l'hem citat quan ens hem referit a l'obra de Rubió Bellver. L'Institut de Puericultura, popularment conegut com la Gota de Llet, fou un projecte del Dr. Alexandre Frias per pal·liar les deficiències sanitàries i nutricionals que comportaven una alta mortalitat infantil. Després d'anys desenvolupant el projecte, i gràcies al recolzament d'Evarist Fàbregas, l'any 1913 s'iniciaren les reformes de l'edifici número 13 del carrer de Castellar, l'actual carrer Ample, que serien completades per Josep Simó i Bofarull. Avui podem observar-hi la façana austera, estucada i decorada amb esgrafats. El grup escolar Pompeu Fabra, inaugurat l'any 1928 amb el nom de Primo de Rivera, il·lustra el corrent de renovació pedagògica que anys abans havia viscut el país i que comportava, entre altres coses, ofe-

rir a la comunitat educativa pública unes instal·lacions adequades per a desenvolupar la seva tasca. Per últim, el Centre de Lectura, fundat l'any 1859, visqué un període de brillant renovació a partir de 1916, quan Evarist Fàbregas va finançar les obres d'ampliació i reforma, una altra vegada sota la direcció de Simó Bofarull.

Per acabar, i a manera d'epíleg, volem recordar el curiós projecte fallit de reforma de la façana de la casa de Pau Font de Rubinat del carrer de la Presó, 2-4. Aquest projecte, signat el 4 de desembre de 1909 per Pau Monguió, plantejava una rica decoració esgrafiada amb la representació de figures humanes, columnes i altres elements, tots ells passats pel sedàs de la tradició clàssica. És interessant de veure que, ja l'any 1909, es projectà una decoració plenament noucentista i absolutament innovadora a Reus. Recordem per exemple que els interiors modernistes de la biblioteca de Pau Font, dissenyats per Lluís Domènech, són datats l'any 1910.

Després d'aquesta visió de conjunt passem a veure de manera més detallada, amb les següents fitxes, alguns dels edificis més destacats del Noucentisme arquitectònic de Reus.

¹ SOLÀ-MORALES, Ignasi (1976): «Sobre Noucentisme y arquitectura. Notas para una historia de la arquitectura moderna en Catalunya (1909-1917)», Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo, núm. 113 (Serie Archivo Histórico, núm. 6). Barcelona.

² BARRIAU, Santi (1992): Enric Sagnier. Gent Nostra, 102. Labor, Barcelona, pàg. 66-71.

